

Piotr Herman

Zorganizowana przestępczość – przyczynek do dyskusji

Autor podjął próbę wyjaśnienia tego, czym są zorganizowane struktury przestępcze w ujęciu służb specjalnych demokratycznych państw prawa oraz wykazania, w jaki sposób aktywność tych grup w dobie globalizacji i integracji europejskiej niesie zagrożenia wewnętrzne (dla pojedynczych krajów) i zewnętrzne (ponadpaństwowe i ponadnarodowe) dla współczesnych reżimów demokracji liberalnej. Państwa te – to rozwinięte kraje bogatej Północy traktujące kraje biednego Południa jako swoją bazę surowcową i wykorzystujące ich zacofanie technologiczne i prawne oraz tanią siłę roboczą.

Przestępczość zorganizowana: ku współczesności. Nadpodziemie

W latach 90. XX wieku wykształcił się nowy typ naukowców, którzy w ciągu ostatnich piętnastu lat zmienili akademickie rozumienie i podejście do przestępczości zorganizowanej. Ich „biblią” stała się książka Diega Gambetty, profesora socjologii na Uniwersytecie w Oksfordzie zatytułowana: *Mafia sycylijska. Biznes prywatnej ochrony*¹. Autor ten stworzył teorię dotyczącą mafii, rozwijaną przez innych naukowców, jak choćby Federica Varesego, profesora socjologii na wymienionej powyżej uczelni, który z kolei wydał publikację pt. *Mafia rosyjska. Prywatna ochrona w nowej gospodarce rynkowej*².

Obie wspomniane powyżej pozycje bibliograficzne to efekt wieloletnich studiów i badań terenowych, które cechuje rzetelność metodologiczna oraz duża wiedza teoretyczna naukowców. Miejsca badań terenowych (Palermo na Sycylii oraz przemysłowe miasto Perm³ położone na zamożnym Uralu) nie zostały wybrane przypadkowo, gdyż w tych właśnie miastach mamy do czynienia z wysokim poziomem przestępczości – w tym zorganizowanej.

Skupieni wokół idei nowego postrzegania zjawiska zorganizowanej przestępczości badacze przestali postrzegać mafie (mimo, iż rozumianą jako najwyższa forma zorganizowania przestępczości, o bezpośrednich powiązaniach z władzami lokalnymi i państwowymi) jako bandę zbirów, dla których przemoc jest początkiem i końcem wszelkiego działania. Utrzymują oni (za Gambettą), iż przemoc jest jedynie narzędziem do osiągania celów, mafia zaś jest angażowana w system zapewniania ochrony. Jest to jej główna działalność⁴. Biznesem mafii jest po prostu biznes⁵. I tym przede wszystkim zorganizowana przestępczość różni się od międzynarodowego terroryzmu, którego cele są natury politycznej (skierowane przeciwko reżimowi politycznemu).

¹ D. Gambetta, *Mafia sycylijska. Prywatna ochrona jako biznes*, Warszawa 2009, Oficyna Naukowa.

² F. Varese, *Mafia rosyjska. Prywatna ochrona w nowej gospodarce rynkowej*, Warszawa 2009, Oficyna Naukowa. Wyniki badań (w tym korzystanie z bezpośrednich wywiadów z respondentami) oraz wysoka liczba rosyjskojęzycznych źródeł pisanych (książek, artykułów prasowych, pozycji naukowych) pozwoliły odtworzyć rozwiniętą podkulturę świata przestępczego.

³ Perm jest dużym rosyjskim miastem przemysłowym. Przez dziesięciolecie pozostawał tajnym ośrodkiem przemysłu zbrojeniowego ZSRR.

⁴ M. Glenny, *McMafia. Zbrodnia nie zna granic*, Warszawa 2009, W.A.B., s. 469.

⁵ C.L. Johnson, *Mafijny menedżer*, Warszawa 2003, s. 36.

W tym miejscu należy podkreślić, iż osiągnięcie zysków finansowych przez syndykaty przestępcze wiąże się często z zawłaszczaniem pełnienia niektórych funkcji państwa. Ochrona (podstawowa działalność zorganizowanych struktur przestępczych) związana jest z jej wykonywaniem, tj. z wykonywaniem funkcji administracyjnych, policyjnych, a nawet sądowych. Przestępczość zorganizowana wykorzystuje słabość państw mających problemy z efektywnym działaniem w opisanych powyżej sferach. Jest tym bardziej skuteczna, im mniej kompetentna jest policja i im mniej skutecznie działa sądownictwo. Przestępczość gwarantuje ochronę wtedy, gdy państwo jej odmawia i uznaje ją za nielegalną. Im zaś skuteczniejsza jest ochrona transakcji nielegalnych, tym szybszy staje się rozwój rynków nielegalnych. Ochraniając, zorganizowane grupy przestępcze stosują przemoc i nie przestrzegają prawa. Tworzą tzw. nadpodziemie⁶.

Nadpodziemie⁷ to struktura pełniąca funkcje państwa, gdy ono swych funkcji nie pełni (nie jest w stanie spełnić z uwagi na różne czynniki, np. ułomne prawo).

Jednakże cel aktywności syndykatów przestępczych nadal posiada naturę jedynie ekonomiczną, a nie polityczną.

Podklasa

Za czołowego przedstawiciela współczesnego nurtu tzw. teorii konfliktu uznawany jest Ralf Dahrendorf. Stoї on na stanowisku, iż model społeczeństwa opiera się na istnieniu stosunków zależności między różnymi grupami społecznymi, co w konsekwencji prowadzi do konfliktu i zmian społecznych. Konflikt ten ma charakter stały i cechuje go walka o władzę pomiędzy tymi, którzy władzę mają i tymi, którzy jej nie mają. A ponieważ zawsze będzie istniał nierówny dostęp do władzy różnych grup, a co za tym idzie – dysharmonia społeczna (będąca konsekwencją tej nierówności), to konflikt jest nieunikniony; leży on po prostu u podstaw liberalnej demokracji. Obecnie zaś staje się on konfliktem pomiędzy tymi, którzy są dobrze zakotwiczeni w jakimś systemie społecznym, i tymi, którzy do tego systemu nie należą. Jest to również konflikt pomiędzy osobami, które np. mają prawa obywatelskie i pracę, i osobami, które są zmarginalizowane, pozostają bez pracy i praw obywatelskich, ale w społeczeństwie jakoś funkcjonują. Ten rodzaj konfliktu zachodzi z jednej strony pomiędzy obywatelami i państwem, a z drugiej między tymi, którzy posiadają prawa obywatelskie i tymi, którzy ich nie posiadają.

W społeczeństwach liberalnej demokracji coraz liczniejszą część ich populacji stanowią ludzie pozbawieni praw obywatelskich. Dahrendorf określił tę kategorię mianem *podklasy* i zdefiniował ją jako zbiorowość ludzi, którzy nigdy nie pracowali albo pracowali w marginalnych sektorach gospodarki, oraz którzy nie są w stanie się utrzymać. Bywa i tak, że są oni bezrobotni z pokolenia na pokolenie, funkcjonują właściwie poza społeczeństwem. Myśliciel dostrzega, że ta grupa staje się coraz liczniejsza. Jeżeli zauważymy rosnącą przestępczość w rozmaitych środowiskach imigranckich, to mniej więcej zdamy sobie sprawę z tego, o co Dahrendorfowi chodzi. Wskazał on, iż głównymi cechami charakterystycznymi podklasy są: brak kwalifikacji, bezrobocie, zamieszkiwanie w szczególnych rejonach miast i zależność od opieki społecznej. Wielu członków podklasy należy do mniejszości etnicznych i żyje w niekompletnych ro-

⁶ F. Varese, *Mafia sycylijska...*, s. 20.

⁷ M. Glenny, *McMafia...* s. 451 - 490.

dzinach. Osoby te często wykazują skłonność do aberracyjnych zachowań, takich jak: nadużywanie alkoholu i narkotyków, a także wykazywanie skłonności do zachowań przestępczych. Podklasa usytuowana jest w najbiedniejszych rejonach miasta, tworzących często wyizolowane getta⁸.

Powstawanie i zasilanie opisanej powyżej kategorii społecznej związane jest z przemysłem osób, które to działanie mieści się w jednej z kategorii dóbr heksagonalnych, a mianowicie obrotu żywym towarem – zarówno w zakresie współczesnego niewolnictwa (handlu ludźmi), jak i przemysłu imigrantów z krajów biednego Południa do państw bogatej Północy.

Dobra heksagonalne i ich pochodne, czyli z czego zorganizowana przestępczość czerpie zyski

Przyjmując za Gambetta, że główną działalnością syndykatów przestępczych jest szeroko rozumiana ochrona, można wskazać określone typy dóbr, z których czerpią one zyski (ochrona dóbr heksagonalnych w celu osiągnięcia korzyści finansowych). Dobra te podlegają szczególnej ochronie zorganizowanych grup przestępczych. Jako, że jest ich sześć⁹, tworzą figurę zwaną heksagonem (stąd nazwa „dobra heksagonalne”). Należą do nich:

- 1) narkotyki i używki – w tej kategorii mieszczą się przede wszystkim narkotyki, papierosy i alkohol. Ponadto należałoby tu dodać dobra związane z rozrywką i konsumpcyjne (tzw. podróbki),
- 2) kamienie i metale szlachetne – kategoria ta dotyczy przede wszystkim diamentów i złota,
- 3) broń – kategoria dotycząca broni i materiałów wybuchowych, jak również dóbr mogących służyć wykorzystaniu militarnemu (tzw. podwójnego zastosowania),
- 4) produkty energetyczne – głównie ropa, benzyna i gaz. Obsługa handlu tymi produktami zwykle wiąże się z tworzeniem łańcuchów spółek oraz korzystaniem z usług kancelarii prawnych, polityków i lobbystów,
- 5) hazard – z jednej strony związany z ogromnym kapitałem, wyjątkowo trudnym do skontrolowania, z drugiej zaś – kumulujący znaczące wpływy do budżetu i zasilający kulturę oraz sport,
- 6) handel ludźmi – w tej kategorii mieści się zarówno niewolnictwo, w tym porwania dla okupu i prostytucja, jak i tania siła robocza (imigranci).

Wymienione powyżej dobra nie przynoszą zysków z samego faktu istnienia. Muszą być alokowane. Działania takie są pochodnymi dóbr heksagonalnych. Ponieważ podejmowane są wbrew obowiązującemu prawu (prawom poszczególnych państw), toteż kryminalizacja tych czynów powoduje ściganie karne ich sprawców. Przykład: działaniem pochodnym dobra heksagonalnego, jakim jest narkotyk, są wszystkie działania przestępcze związane z ich wydobyciem, produkcją, transportem (przemysłem) i nielegalną sprzedażą końcowemu odbiorcy (konsumentowi).

⁸ R. Dahrendorf, *Nowoczesny konflikt społeczny. Esej o polityce wolności*, Warszawa 1993, Czytelnik. Encyklopedyczne omówienie teorii Dahrendorfa w: *Leksykon myślicieli politycznych i prawnych*, E. Kundera, M. Maciejewski (red.), Warszawa 2006, C.H. Beck, s. 87 - 88.

⁹ Opisuje je dokładnie M. Glenny w: *McMafia ...*

Może wydawać się, że rozwój nowoczesnych technologii tworzy nowe typy dóbr przynoszących zyski. Dotychczasowa praktyka nie potwierdza jednak tego założenia. Rozwój internetu został wykorzystany również w niecznych celach, niezgodnych z prawem (cyberprzestępczość). Tak naprawdę nie mamy do czynienia z nowym typem dobra przynoszącego korzyści syndykatom przestępczym, lecz z zestawem narzędzi do popełnienia czynów przestępnych (włamań do banków, oszustw, wyłudzeń, prania pieniędzy itd.), czyli z działaniami pochodnymi dóbr heksagonalnych.

Alokacja dóbr heksagonalnych przynosi zorganizowanym strukturom przestępczym określone i wymierne korzyści finansowe. Środki finansowe łączą się z trzema odrębnymi kwestiami:

- są celem przedsięwzięć przestępczych (oszustwa, wyłudzenia, wymuszenia, przestępstwa bankowe i podatkowe),
- służą finansowaniu przedsięwzięć przestępczych,
- są legalizowane poprzez zastosowanie szeregu metod (tzw. pranie pieniędzy).

Z punktu widzenia instytucji zajmujących się zwalczaniem zorganizowanej przestępczości i międzynarodowego terroryzmu (w tym służb specjalnych) w przypadku „prania pieniędzy” szuka się kapitału pochodzącego z działalności przestępczej, który ma zostać zalegalizowany, zaś w przypadku finansowania przedsięwzięć przestępczych (i terroryzmu) szuka się legalnych i „czystych” pieniędzy, które mają dopiero posłużyć do zbrodniczych celów. Różnica dotyczy jedynie czasu popełnienia przestępstwa¹⁰.

Typy współczesnych zorganizowanych struktur przestępczych i popełnianych przez nie czynów przestępnych

Praktyka wykształciła dwa główne typy zorganizowanych struktur przestępczych¹¹:

- 1) specjalizujące się w oferowaniu ochrony, czyli usług związanych z egzekwowaniem kontraktów¹²,
- 2) handlarze dóbr, dzielący się na trzy podgrupy: producentów, hurtowników i detalistów. Często każda z tych podgrup powiązana jest z konkretną grupą etniczną, a wszystkie trzy nawiązują ze sobą międzynarodową współpracę. Przykład: produkcja towaru (wydobycie surowca) zawsze odbywa się w miejscu (biedne Południe) oddalonym od najbardziej zyskownych rynków detalicznych (bogata Północ).

Z uwagi na ochronę posiadania (dążenia do posiadania) dóbr heksagonalnych, zorganizowane struktury przestępcze dopuszczają się popełniania przestępstw (działań pochodnych dóbr heksagonalnych) określanych mianem przestępstw zorganizowanych. Nie wszystkie ich typy wchodzi w orbitę zainteresowań służb specjalnych.

Przestępcza aktywność zorganizowanych struktur wyraża się w dokonywaniu dwóch głównych typów¹³ czynów przestępnych określanych mianem:

¹⁰ M. Glenny, *McMafia...*, s. 240.

¹¹ Tamże, s. 278 - 279.

¹² F. Varese, *Mafia rosyjska...* s. 21.

¹³ J.W. Wójcik, *Kryminologiczna ocena transakcji w procesie prania pieniędzy*, Warszawa 2001, Twigger, s. 36 - 43.

- 1) przestępstw kryminalnych (napady rozbójnicze, kradzieże z włamaniem, kradzieże, akty terroru kryminalnego, sabotaż, wandalizm, kradzieże samochodów, handel ludźmi itp.),
- 2) przestępstw gospodarczych (fałszerstwa dokumentów publicznych, oszustwa kredytowe, prywatyzacyjne, podatkowe, celne, leasingowe, giełdowe, ubezpieczeniowe, zaliczkowe (nigeryjskie), upadłościowe, wyłudzenia, parabanki, „pranie pieniędzy” (etc.).

Ostatnia z wymienionych form przybiera charakter zorganizowany częściej niż przestępczość kryminalna. Wynika to z jej większej złożoności. Wiedząc czym są dobra heksagonalne, nie można oprzeć się wrażeniu, iż pochodna działalność heksagonalna (czyli działalność przestępcza zorganizowanych struktur) związana jest przede wszystkim ze zorganizowaną przestępczością ekonomiczną. Przedsięwzięcia tego typu ze swej natury wymagają współdziałania większej grupy osób – nawet jeśli zawarły one porozumienie do dokonania jednego tylko przestępstwa (czyli działali „wspólnie i w porozumieniu”) – i poprzez to tworzą łańcuchy (często skomplikowanych) powiązań¹⁴. I częstokroć prowadzą do osiągnięcia wyjątkowo dużych zysków finansowych – co jest celem aktywności i sensem istnienia zorganizowanych syndykatów przestępczych. Zyski te mogą pozostawać niewykryte przez odpowiedzialne instytucje państwowe jako pochodzące z nielegalnych działań z uwagi na nakładanie się przedsięwzięć przestępczych na różne formy legalnej działalności gospodarczej, kamuflującej aktywność niezgodną z prawem. Zagrożenia te, wyrażające się wkroczeniem zorganizowanych syndykatów przestępczych do obszaru przestępstw finansowych na wielką skalę, doprowadziły do wykształcenia się w służbach specjalnych państw demokracji liberalnej wyodrębnionych komórek kontrwywiadu ekonomicznego.

Porozumienie PCN. Pachanat

Z uwagi na kompetencje przypisywane służbom specjalnym państw demokracji liberalnej szczególne znaczenie ma jeden typ aktywności zorganizowanych struktur przestępczych: powiązania syndykatów z organami władzy państwowej (a właściwie z konkretnymi osobami pełniącymi określone funkcje) w różnych krajach. Zjawisko to wydaje się występować w wielu krajach, między innymi w Chinach, gdzie określa się je mianem porozumień PCN (*Political Criminal Nexus*) oraz w Rosji, gdzie system sprawowania władzy określany bywa przez samych Rosjan nazwą *pachanat*.

„Pachan” to słowo z rosyjskiego żargonu przestępczego, oznaczające: ojca, starca, starszego wśród więźniów kryminalnych, szefa milicji kryminalnej, a także Stalina. *Pachanat* stanowi sowiecką i postsowiecką odmianę samodzierzawia¹⁵, określane go przez rządzących Federacją Rosyjską „demokracją sterowaną”. Republika federalna o semiprezydentkim (mieszanym) systemie rządów stanowi de facto faktyczną odmianę samodzierzawia.

Upadek idei komunistycznej i likwidacja ZSRR stanowiły dla współczesnej Rosji ogromny problem. Przede wszystkim doprowadziły do powstania, wzrostu i wie-

¹⁴ W. Mądrzejowski, *Przestępczość zorganizowana. System zwalczania*, Warszawa 2008, Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne, s. 48 - 49.

¹⁵ J. Felsztynski, W. Pribyłowski, *Korporacja zabójców. Rosja, KGB i Putin*, Warszawa 2008, s. 406.

oletniego trwania szeregu kryzysów: politycznego, ekonomicznego, społecznego itp. Powstało wiele nowych (zależnych i niezależnych) państw, nastąpił wzrost nacjonalizmów, terroryzmu oraz struktur mafijnych liczonych w tysiącach grup, często o określonych składach etnicznych, które utworzyły potężne nadpodziemie w Federacji Rosyjskiej. Szefowie grup przestępczych nawiązali porozumienia z osobami pełniącymi ważne funkcje w organach władz lokalnych i państwowych – w tym i w służbach specjalnych. Zmiany z okresu prezydentury Władimira Putina doprowadziły do wzmocnienia roli rosyjskich służb (nie tylko specjalnych), osłabienia wpływu oligarchów i wprowadzenia współczesnego samodzierżawia – *pachanatu*. Nie zlikwidowały jednak powiązań władz z organizacjami przestępczymi¹⁶

Nadal aktualne pozostaje to, co były dyrektor CIA James Woolsey przekazał w 1999 r. Krajowej Komisji Bankowej. Jego zdaniem nowopoznany Rosjanin, który przedstawiłby się jako biznesmen, faktycznie (...) *może być tym, za kogo się podaje. Może być działającym pod przykrywką oficerem rosyjskiego wywiadu. Może być członkiem rosyjskiej organizacji przestępczej. Ale (...) może on być wszystkim naraz – i żadna z trzech wymienionych instytucji nie miałaby zastrzeżeń co do takiego układu (...)*¹⁷. To jedna z ciemnych stron *pachanatu*. I problem dla służb specjalnych państw demokracji liberalnej, w których osoby opisane przez Woolseya przebywają i działają.

Jednakże nie tylko w Rosji, ale i w innych państwach (o ustrojach innych, niż liberalna demokracja) może dochodzić do wykorzystywania przez służby specjalne zorganizowanych struktur przestępczych i organizacji terrorystycznych. Dobrym przykładem ilustrującym tę tezę wydają się być Indie i Pakistan, gdzie wojny gangów w Bombaju w latach 90. XX wieku były częściowo konfliktem zastępczym między agencjami wywiadowczymi obu państw, tj. indyjskich – IB i RAW oraz pakistańskiej ISI¹⁸.

Political Criminal Nexus (porozumienia PCN) to zupełnie nowy rodzaj powiązań pomiędzy władzą państwową a organizacjami przestępczymi. Oznaczają całkowicie skorumpowany układ pomiędzy np. przywódcami partii w Chinach, a lokalnymi potentatami (jednocześnie zazwyczaj szefami lokalnego podziemia przestępczego)¹⁹. Porozumienia te zarządzają całymi gospodarkami w poszczególnych regionach Chin, generują ogromny majątek (co jest kwestią ekonomiczną), osłabiają władzę (kwestia polityczna) i są przedmiotem zainteresowania prawa karnego (kwestia kryminologiczna). Należy również wskazać, iż eksportują w kierunku krajów bogatej Północy tanią siłę roboczą oraz wszelkiego rodzaju podróbki, czyli dobra heksagonalne, stając się tym samym przedmiotem zainteresowania służb specjalnych państw demokracji liberalnej.

Struktury zorganizowanych grup przestępczych typu mafijnego

Liczba zorganizowanych struktur przestępczych jest wysoka: istnieją i dobrze prosperują mafie włoskie, grupy rosyjskie, południowoamerykańskie kartele narkotykowe, chińskie triady, grupy wietnamskie, japońska yakuza, grupy boryokudan itd.

¹⁶ To, czy takie zmiany były w ogóle możliwe, stanowi odrębną kwestię, nie poruszaną w niniejszym artykule.

¹⁷ M. Glenny, *McMafia...*, s. 172.

¹⁸ Tamże, s. 227.

¹⁹ Tamże, s. 495.

Cechą charakteryzującą te systemy jest etniczność oraz rozwinięta podkultura świata przestępczego (specyficzne: język, normy zachowania, sposób ubierania, rytuały inicjacji, hierarchia i bezwzględnie egzekwowana dyscyplina). Z tego też powodu postanowiono opisać struktury wybranych trzech typów grup mafijnych: sycylijskiej *Cosa Nostra*, jej amerykańskiej odmiany oraz grup rosyjskojęzycznych. Zaznaczyć należy, iż grupy te charakteryzują się wyjątkowo wysokim stopniem zorganizowania wśród struktur przestępczych funkcjonujących we współczesnym świecie. Mimo dużej różnorodności (i liczby) zorganizowanych grup przestępczych, mogą one przyjmować strukturę hierarchiczną opartą na jednym z dwóch modeli²⁰:

- syndykatu władzy, gdy powstają na bazie terytorialnej (często przybierają nazwę obszaru znajdującego się pod jej kontrolą); przykład: sycylijska *Cosa Nostra*,
- syndykatu przedsiębiorczości, gdy wytwarzają funkcjonalnie wyspecjalizowane struktury, świadcząc usługi ochrony w poszczególnych sektorach gospodarki (np. mafia kredytowa, narkotykowa, itp.); przykład: amerykańska *Cosa Nostra*.

Amerykańska Cosa Nostra

Mafia amerykańska jest organizacją posiadającą wyraźnie zdefiniowane role i reguły działania. Powinna składać się z dwudziestu czterech mafijnych rodzin, koordynowanych na szczeblu krajowym przez *comissione* (pełni funkcje arbitrażowe). Na czele każdej z rodzin stoi *boss*, któremu podporządkowane są jasno wyodrębnione stanowiska: *underboss* (zastępca szefa), *consigliere* (doradca), *caporegime* (nadzorca) oraz *soldato* (żołnierz mafijny)²¹.

Sycylijska Cosa Nostra

Niemal identyczna jest struktura mafii sycylijskiej. Na czele rodziny stoi *capo famiglia* (szef), który wyznacza *vicecapo* (zastępcę szefa) i *consigliere* (doradcę). Szeregowi członkowie to *soldati*, zwani również *operai*. Dowodzą nimi *capodecina*, podlegający bezpośrednio szefowi rodziny. Działania mafii w konkretnej prowincji koordynuje *comissione provinciale*, znana jako *cupola*, utworzona przez *capi mandamento* (każdy reprezentuje trzy rodziny). Ponad nią stoi jeszcze *comissione regionale*, znana również jako *cupola regionale*, której szefuje *rappresentante*, zwany również *segretario* (niejako „pierwszy wśród równych”)²².

Rosyjskie grupy mafijne

W przypadkach rosyjskich grup mafijnych szczególną rolę odgrywa najwyższa kategoria osób ze świata przestępczego, tzw. *wory w zakonie*, czyli członkowie specyficznego bractwa „honorowych” złodziei (dominującą pozycję w środowisku kryminalistów osiągnęli oni w warunkach więziennych, w tzw. gułagach)²³. Zazwyczaj *wor w zakonie* staje się osobą stojącą na czele rosyjskiej zorganizowanej grupy przestępczej

²⁰ F. Varese, *Mafia rosyjska...* s. 207.

²¹ Tamże, s. 203.

²² Tamże, s. 204 - 206 i 214.

²³ Tamże, s. 190.

i znany jest jako *awtoritet* (autorytet). Pracuje dla niego kilku *brigadirów*²⁴. Przed *brigadirem* odpowiadają *bojewiki*, których rozkazy wykonują *torpiedy* (torpedy – „żołnierze” znajdujący się na samym dole hierarchii). Niektóre z takich grup sprawują silną kontrolę nad określonym terytorium, inne zaś stają się syndykatami przedsiębiorczości. Specyfika państwa rosyjskiego wydaje się wyrażać m.in. w podziale rynku „ochrony” na dwa segmenty: mafia dostarcza „ochronę” małym i średnim firmom, zaś duży biznes chroniony jest przez firmy działające na styku instytucji państwa i sektora prywatnego²⁵.

Warto zaznaczyć, że w samej Rosji funkcjonują również inne grupy mafijne, które nie przejęły tradycji *worów w zakonie*, zorganizowane na bazie etnicznej (np. grupy czeczeńskie).

Przestępczość zorganizowana w ujęciu służb specjalnych: próba zdefiniowania pojęcia

Na podstawie dotychczasowych rozważań można wskazać, iż w zakresie działań służb specjalnych państw demokracji liberalnej pozostaje rozpoznawanie i zwalczanie określonych czynów przestępnych popełnianych przez struktury zorganizowanej przestępczości. W orbitę zainteresowań służb nie wchodzi wszystkie zorganizowane grupy przestępcze, ani wszystkie czyny przestępne przez nie popełniane.

Z uwagi na międzynarodowy charakter działań przestępczych (syndykaty przedsiębiorczości) i wymuszoną w związku z tym współpracę z wieloma „miejscowymi” grupami (syndykaty władzy), w praktyce to, co określane jest jako „zorganizowane struktury przestępcze” to zazwyczaj dziesiątki niepowiązanych ze sobą (instytucjonalnie), większych i mniejszych grup, działających poza obszarem, na którym powstały. Zazwyczaj posiadają one określoną hierarchię, podział zadań i cechują się hermetycznością wewnętrzną i zewnętrzną, wyrażającą się również w sytuacjach, gdy członek grupy łąduje w więzieniu. Takie cechy można jednak wychwycić w tych grupach, które funkcjonują przez dłuższy czas. Istnieją również spiski, które powstają jedynie dla dokonania „wspólnie i w porozumieniu” określonego czynu przestępnego (czynów przestępnych). Wszystko to są jednak nadal różne postacie związku przestępczego.

Polskie prawo karne wyróżnia dwie formy zorganizowanej przestępczości: zorganizowaną grupę i zorganizowany związek przestępczy²⁶. Zgodnie z orzecznictwem polskich sądów związek jest szczególną postacią porozumienia. Charakteryzuje się ist-

²⁴ Dotychczas nie ustalono, czy dana brygada mafijna, na której czele stoi *brigadir*, płaci *awtoritetowi* za zgodę na działalność na jego terenie, czy też jest integralną częścią większej grupy, na czele której stoi *awtoritet*. Więcej w: F. Varese, *Mafia rosyjska...*, s. 213.

²⁵ Tamże, s. 208 - 210.

²⁶ W art. 258 *Ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny* (Dz.U. z 1997 r., Nr 88, poz. 553 z późn. zm.) przewidziana została odpowiedzialność za udział w związku przestępczym lub zorganizowanej grupie mającej na celu popełnienie przestępstwa (również o charakterze terrorystycznym). Należy zaznaczyć, iż w art. 64 § 2 kk enumeratywnie wymienione zostały cztery grupy sprawców, tzw. multirecydywistów, tj:

- sprawców, którzy z popełnienia przestępstwa uczynili sobie stałe źródło dochodu,
- sprawców, którzy popełniają przestępstwo, działając w zorganizowanej grupie albo związku mających na celu popełnienie przestępstwa,
- sprawców przestępstwa o charakterze terrorystycznym,
- sprawców określonych w art. 258 kk.

nieniem stałej więzi organizacyjnej grupy osób (co najmniej trzech), mających wspólny cel, konkretny program i formy współdziałania, zamierzoną stałość istnienia, kierownictwo, formy członkostwa, strukturę, środki i dyscyplinę organizacyjną. Zorganizowana grupa to również porozumienie kilku sprawców (co najmniej trzech), mające na celu popełnianie przestępstw (w celu osiągnięcia korzyści), lecz o uproszczonej i luźniejszej niż związek strukturze organizacyjnej (innymi słowy: zorganizowana grupa jest niższym stopniem organizacji w odniesieniu do związku przestępczego)²⁷.

Zorganizowane grupy przestępcze tworzą sieci wzajemnych powiązań. Zwykle oferują ochronę i współdziałają w łańcuchu działań przestępczych (pochodnych dóbr heksagonalnych) od miejsca wydobycia lub wytworzenia określonego dobra heksagonalnego do miejsca jego detalicznego zbytu oraz w eksploatacji tych dóbr. Celem działań jest osiągnięcie korzyści ekonomicznych. Z uwagi na osiąganie wysokich zysków finansowych oraz budowanie wpływu w różnych środowiskach społecznych (i politycznych) oraz przejmowanie części funkcji państwa, stanowią zagrożenie dla bezpieczeństwa wewnętrznego i zewnętrznego (ponadnarodowego i ponadpaństwowego) poszczególnych państw demokracji liberalnej. Struktury te zagrażają również globalizacji i wszelkim działaniom integracyjnym poszczególnych państw.

Zorganizowane grupy przestępcze w Polsce

Polskie służby specjalne zajmują się rozpoznawaniem i zwalczaniem jedynie niektórych kategorii zorganizowanej przestępczości, tj. tych, które zostały wskazane przez ustawodawcę w aktach prawnych regulujących działalność tychże służb (ABW, AW, SKW, SWW, CBA). Przykładowo, do zadań Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego należy między innymi zwalczanie międzynarodowych zorganizowanych grup przestępczych zajmujących się w szczególności produkcją, przemytem i handlem narkotykami oraz bronią, a także przestępczością ekonomiczną²⁸. Podkreślenia wymaga fakt, iż rozpoznawanie i zwalczanie (wybranych form) przestępczości to jedynie część zadań przypisanych przez ustawodawcę służbom specjalnym.

Zupełnie inaczej ustawodawca skonstruował zadania Policji, przypisując tej instytucji zwalczanie wszelkich istniejących form przestępczości (bez względu na typ zagrożenia czy formę; ściganiu podlega zarówno złodziej piwniczny, jak i przestępca powodujący olbrzymie straty). W jej strukturze od dziesięciu lat funkcjonuje Centralne Biuro Śledcze (w założeniu zwalczające jedynie tzw. „poważną” przestępczość).

W Polsce służy 98 tys. policjantów²⁹, w samym zaś CBS 2200 osób³⁰. Służby specjalne zatrudniają nieporównywalnie mniejszą liczbę funkcjonariuszy. Dla największej

²⁷ R. Góral, *Kodeks karny. Praktyczny komentarz*, Warszawa 2000, Wydawnictwo Zrzeszenia Prawników Polskich, s. 110 - 112.

²⁸ Art. 5 *Ustawy z dnia 24.05.2002 r. o Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego oraz Agencji Wywiadu* (Dz.U. z 2010 r. Nr 29, poz. 154).

²⁹ *Raport z działalności Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego w 2010 roku*, dostępny [online] <http://www.abw.gov.pl/portal/pl/236/575/Raporty.html>.

³⁰ P. Kacak, *Ostatnia deska ratunku*, „Policja 997” z dnia 7 maja 2010 r.

z nich, ABW, w 2009 r. przyznano „aż” 5490 etatów³¹. Ilu jednak z tych funkcjonariuszy zajmuje się rozpoznawaniem i zwalczaniem przestępczości zorganizowanej?

Aby to ustalić należy, przyjrzeć się innym strukturom organizacyjnym. CBS to Biuro Komendy Głównej Policji. Jego działania, w połączeniu z pracą policjantów pionów kryminalnych, przynoszą wymierne rezultaty. Samo Biuro składa się z 25 jednostek organizacyjnych (Wydziałów i Zarządów). Działa, opierając się na strukturach policji w terenie. Funkcjonariusze ABW pełnią zaś służbę w jednej z trzydziestu pięciu jednostek organizacyjnych (Departamentów, Biur, Centrów i Delegatur), przy czym rozpoznawanie i zwalczanie przestępczości zorganizowanej można przypisać jedynie dwóm: Departamentowi Ochrony Ekonomicznych Interesów Państwa i Zwalczania Przestępczości Zorganizowanej oraz Departamentowi Postępowań Karnych³². Można przyjąć, iż wyżej wymienioną kompetencję ustawową realizuje łącznie około 600 funkcjonariuszy.

W Polsce ściganiem przestępczości zorganizowanej zajmują się również inne instytucje bezpieczeństwa wewnętrznego i porządku publicznego, np. 1300 funkcjonariuszy Straży Granicznej³³.

Wskazane powyżej trzy elementy różnicujące służby specjalne i policję (różnorodne zadania i kompetencje ustawowe³⁴, odmienne rozwiązania organizacyjne oraz różna liczba funkcjonariuszy) wpływają na to, iż w zupełnie różny sposób angażują one siły i środki w rozpoznawanie i zwalczanie przestępczości zorganizowanej. Jednak oficjalnie publikowane wyniki pracy obu struktur są porównywalne.

Zestawiając dane przekazane przez Agencję Bezpieczeństwa Wewnętrznego³⁵ oraz Centralne Biuro Śledcze Komendy Głównej Policji³⁶ i Straż Graniczną³⁷ można stwierdzić, że w 2010 r.:

- 1) liczba zorganizowanych grup przestępczych pozostających w zainteresowaniu wyniosła:
 - w przypadku ABW – 162 grupy (50 grup narkotykowych i 112 ekonomicznych, z czego 78 międzynarodowych),
 - w przypadku CBS – 547 grup (501 grup polskich, 36 międzynarodowych, 7 grup rosyjskojęzycznych i 3 grupy cudzoziemskie inne),
 - w przypadku SG – 220 grup (z czego 115 o charakterze międzynarodowym);

³¹ M. Henzler, *Etaty i budżety służb specjalnych*, „Polityka” z dnia 26 października 2009 r., [online] <http://www.polityka.pl/kraj/analizy/1500287,1,etaty-i-budzety-sluzb-specjalnych.read> [dostęp: 30.03.2011]. Pozostałe cztery służby otrzymały znacznie mniej tych „limitów”: AW – 1034, CBA – 1000, SKW – 1100, SWW zaś – 549 (należy zaznaczyć, że liczba etatów nie pokrywa się z faktyczną liczbą zatrudnionych funkcjonariuszy i pracowników cywilnych).

³² *Zarządzenie Nr 73 Prezesa Rady Ministrów z dnia 26 czerwca 2002 r. w sprawie nadania statutu Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego* (M.P. z 2002 r., Nr 26, poz. 432 z późn. zm.).

³³ Dane w posiadaniu autora.

³⁴ Rozdzielenie kompetencji pomiędzy policję i służby nie jest możliwe. Wszystkie pracują przedmiotowo, a nie podmiotowo, rozpoznając nie poszczególne przestępstwa, lecz zorganizowane grupy przestępcze, aktywne w wielu równych sferach jednocześnie (narkotyki, korupcja, przestępczość gospodarcza itp.). W związku z tym, nacisk kładziony jest na współpracę służb, a nie na podejmowanie (skazanych na porządek) prób rozdzielania kompetencji.

³⁵ *Raport z działalności Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego w 2010 roku*, [online] <http://www.abw.gov.pl/portal/pl/236/575/Raporty.html>.

³⁶ *Raport statystyczny 2010: Sprawozdanie z działalności Centralnego Biura Śledczego KGP w 2010 roku*, [online] http://cbs.policja.pl/portal/cbs/380/9890/Raporty_z_dzialalnosci.html.

³⁷ Dane w posiadaniu autora.

- 2) liczba osób objętych zainteresowaniem w sprawach operacyjnych dotyczących przestępczości zorganizowanej wyniosła:
 - w przypadku ABW – 2668 osób,
 - w przypadku CBS – 5600 osób,
 - w przypadku SG – 2511 osób;
- 3) liczba zorganizowanych grup przestępczych występujących w śledztwach wyniosła:
 - w przypadku SG – brak danych,
 - w przypadku ABW – 72 grupy,
 - w przypadku CBS – 150 grup;
- 4) liczba podejrzanych w śledztwach, z zarzutami z art. 258 kk (udział w zorganizowanej grupie przestępczej) wyniosła:
 - w przypadku ABW – 378 podejrzanych (345 Polaków i 33 cudzoziemców),
 - w przypadku CBS KGP – 1700 podejrzanych (1588 Polaków i 112 cudzoziemców).

Jak wynika z powyższych zestawień, w samym tylko 2010 r. jedynie wybrane instytucje bezpieczeństwa wewnętrznego (ABW jako służba specjalna, CBS jako część policji oraz SG) zidentyfikowały 929 zorganizowanych grup przestępczych działających na terytorium Polski, obejmując zainteresowaniem operacyjnym 10 794 osoby.

I, co istotne, co najmniej 239 zorganizowanym grupom przestępczym przypisano charakter międzynarodowy. Stwierdzono ponadto coroczny wzrost aktywności cudzoziemskich międzynarodowych zorganizowanych grup przestępczych.

A nie są to dane pełne (dotyczą bowiem wybranych instytucji bezpieczeństwa wewnętrznego i porządku publicznego). Ulegną one zwiększeniu w przypadku zsumowania danych, które można uzyskać od pozostałych czterech polskich służb specjalnych (AW, SKW, SWW, CBA) oraz innych instytucji. Poza tym należy wziąć pod uwagę, że nieznaną jest tzw. ciemna liczba przestępstw (przestępstw nie zgłoszonych, o których istnieniu organa ścigania w ogóle nie wiedzą).

Powyższe liczby wyraźnie wskazują na realne zagrożenia państwa polskiego ze strony zorganizowanej przestępczości.

Przestępczość zorganizowana – ewolucja

Tragedia z 11 września 2001 r. spowodowała przededefiniowanie przez państwa demokratyczne (oraz ich służby specjalne) pojęcia *t e r r o r y z m m i ę d z y n a r o d o w y* oraz podejścia do zwalczania zagrożenia, które niesie dla nich to zjawisko. Wydaje się jednak, że stosunek do zwalczania zorganizowanych struktur przestępczych, jak również samego rozumienia, czym one są i jakie niosą zagrożenia, nie uległ zmianie od połowy lat 90. ubiegłego wieku. W tym jednak czasie globalizacja i procesy integracyjne uległy zdecydowanemu rozszerzeniu. W stosunku do pierwszej połowy ostatniej dekady XX w. obserwujemy w miarę swobodny przepływ kapitału, ludzi, usług i towarów. Zorganizowana przestępczość szeroko korzysta z tych udogodnień w celu osiągnięcia jak największych zysków. W tym znaczeniu jednak „swobodny przepływ” związany jest także z ochroną i alokacją dóbr heksagonalnych. Czy rozumienie tych zagrożeń i przeciwdziałanie im przez współczesne służby specjalne państw demokratycznych nie powinno ulec przededefiniowaniu?

Streszczenie

Autor nie krytykuje globalizacji. W artykule porusza jedynie ciemną stronę wolnego przepływu kapitału, dóbr i usług oraz ludzi we współczesnym świecie. Przedstawia również struktury przestępczości zorganizowanej z punktu widzenia demokratycznych służb specjalnych i wyjaśnia, dlaczego termin *przestępczość zorganizowana* rozumiany jest przez służby specjalne demokratycznego państwa prawa nieco inaczej, niż przez instytucje policyjne.

Artykuł porusza kilka istotnych zagadnień, takich jak: problem podklas (odnoszący się do osób wywodzących się z niższej klasy społecznej i *Political Criminal Nexus* – PCN jako porozumienia przestępczo-politycznego). Jednocześnie ukazuje bezpośrednie powiązania świata polityki z aktywnością zorganizowanych struktur przestępczych. Jak wynika z jego treści, celem działania obu podmiotów jest osiągnięcie korzyści finansowych (ekonomicznych) poprzez przejęcie i posiadanie określonych dóbr. Autor określa je mianem *dóbr heksagonalnych*. W ich skład wchodzi: (1) narkotyki i używki, (2) kamienie i metale szlachetne, (3) broń, (4) produkty energetyczne, (5) hazard oraz (6) handel ludźmi.

W artykule ukazano, że dochód syndykatów przestępczych często wiąże się z przejmowaniem niektórych funkcji państwa, np. ochronnych. Ochrona związana jest z wykonywaniem funkcji administracyjnych, policyjnych, a nawet sądowych wtedy, gdy państwo ich nie realizuje.

W publikacji podkreślono również, że cel zorganizowanych struktur przestępczych jest natury ekonomicznej, a nie politycznej i że to obywatele demokratycznego państwa prawa, jako konsumenci, włączają się do podziemnego świata zorganizowanej przestępczości poprzez konsumpcję (popyt) dóbr heksagonalnych.

Na zakończenie autor podjął próbę zdefiniowania pojęcia *przestępczość zorganizowana* w ujęciu służb specjalnych demokratycznego państwa prawa.

Abstract

The author does not criticize globalization. The article touches upon the dark side of this fact, such as: free flow of capital, services and goods, as well as hampered free movement of people in present world. The author describes the structures of organized crime from the perspective of intelligence services of a democratic state. He explains why intelligence services define the term *organized crime* differently than those adopted in practice by the Police.

The article applies to many questions, such as: the problems of subclass (problems of people below the lower-working class) and Political Criminal Nexus (PCN as crime and political agreements). They were shown direct relationship with criminal activity of organized structures. The purpose of their actions is to achieve the greatest financial benefit (economic) through ownership and allocation of specific goods. The author refers to this concept as *hexagonal goods*: (1) drugs and stimulants, (2) precious stones and metals, (3) weapons, (4) energy products, (5) gambling and (6) human trafficking.

The author has shown that financial profit by the crime syndicates is often associated with acquisition of some functions of state. Protection is associated with executing administrative functions, police and judicial authorities then when the state fails to fulfil such functions.

The author stressed that the aim of organized criminal groups has an economic nature, not political. Citizens in democratic states, as consumers, are involved in functioning of the underground world of international organized crime through the consumption (demand) of hexagonal goods.

At the end the author undertook the task of defining *organized crime* from the perspective of the special services of democratic state.